

VAMMAISFOORUMI
Vammaisjärjestöjen yhteinen ääni

Vammaisfoorumi ry
Finnish disability forum
Handikapforum rf

Lausunto

5.3.2018

Opetus- ja kulttuuriministeriö
kirjaamo@minedu.fi
lukiouudistus@minedu.fi

Hallituksen esitys eduskunnalle lukiolaiksi ja laiksi ylioppilastutkinnon järjestämisestä annetun lain muuttamisesta

Luonnos 24.1.2018

Vammaisfoorumi ry kiittää opetus- ja kulttuuriministeriötä mahdollisuudesta lausua näkemyksensä luonnokseen hallituksen esitykseksi eduskunnalle lukiolaiksi ja laiksi ylioppilastutkinnon järjestämisestä annetun lain muuttamisesta.

Vammaisfoorumi on 30 valtakunnallisen vammaisjärjestön yhteistyöjärjestö, jonka tarkoituksena on edistää vammaisten ihmisten tasa-arvoa ja yhdenvertaisen osallistumisen mahdollisuuksia yhteiskunnassa. Vammaisfoorumi edustaa jäsenjärjestöjensä kautta noin 280 000 vammaista ja pitkäaikaissairasta ihmistä.

YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksia koskeva yleissopimus ja yhdenvertaisuuslaki

Vammaisfoorumi huomauttaa, että lukiota kehitettäessä on otettava huomioon läpileikkaavasti YK:n vammaisyleissopimus. Ratifioitu sopimus on tullut voimaan 10.6.2016 ja sen velvoitteita on noudatettava. Sopimuksella on kattavuutensa vuoksi erittäin merkittävä vaikutus vammaisten ihmisten oikeuksien ja olojen järjestämiseen.

Yleissopimuksen läpileikkaavina, valtioita velvoittavina periaatteina ovat muun muassa yhdenvertaisuuden, esteettömyyden ja osallisuuden toteutuminen. Yhdenvertaisuuden toteutumiseksi yleissopimus velvoittaa kohtuullisten mukautusten tekemiseen.

Koulutusta käsittelee yleissopimuksen 24 artikla. Artiklan säännökset velvoittavat takaamaan yhdenvertaisen oikeuden koulutukseen. Vammaisia ihmisiä ei saa sulkea koulutusjärjestelmän ulkopuolelle vammaisuuden vuoksi. Lisäksi vammaisia ihmisiä varten on tehtävä heidän yksilöllisten tarpeidensa mukaiset kohtuulliset mukautukset.

Yleissopimuksen 9 artikla käsittelee esteettömyyttä ja saavutettavuutta. Se kattaa laajasti kaiken rakennetusta ympäristöstä viestintään sekä erilaisiin palveluihin mukaan luettuna sähköiset palvelut.

Yhdenvertaisuuslain (1325/2014) 6 §:ssä säädetään koulutuksen järjestäjän velvollisuudesta edistää yhdenvertaisuutta. Koulutuksen järjestäjän velvollisuudesta tehdä kohtuullisia mukautuksia säädetään yhdenvertaisuuslain 15 §:ssä.

Koulutuksen järjestämisessä kohtuullisten mukautusten alaan kuuluvat opiskelemaan pääsemiseksi, opintojen suorittamiseksi ja opinnoissa etenemiseksi ihmisen vamman vuoksi tarvittavat mukautukset. Näitä ovat esimerkiksi tarvittavat erityisjärjestelyt, kuten asianmukaisen tilan varaaminen koetilanteessa, tarvittavan lisäajan antaminen kokeen suorittamiseksi, koetehtävien antaminen soveltuvassa saavutettavassa muodossa tai henkilökohtaisen avustajan antaman teknisen avun, kuten kirjoittamisen salliminen koetilanteessa. Koska esitettävässä lukiolaissa korostetaan kansainvälisyyttä, myös erityisjärjestelyt vaihto-opiskelumahdollisuuden toteuttamiseen lukiokoulutuksen aikana kuuluvat perustellusti kohtuullisten mukautusten alaan.

Koulutuksen järjestäjän tiedon puute tai koettu vaikeus tehdä kohtuullisia mukautuksia ei voi olla peruste siihen, ettei yksittäistapauksessa tarvittavia kohtuullisia mukautuksia tehdä vammaiselle opiskelijalle. Kohtuullisten mukautusten epääminen on eräs nimenomaan vammaisia ihmisiä koskeva syrjinnän muoto eikä syrjintää poista se, että koulutuksen järjestäjä ei tiedä sen olevan syrjintää, vaan tilannetta arvioidaan menettelyn tosiasiallisten seurausten ja vaikutusten sekä vammaisen opiskelijan ihmisoikeuksien kannalta.

Yksityiskohtaiset perustelut

Lukiolaki

2 luku Koulutuksen järjestäminen

4 § Koulutuksen järjestämisluvan myöntämisedellytykset

Yksityiskohtaisten perustelujen mukaan pykälän 1 momentissa luvan myöntämisen edellytyksiksi todetaan muun muassa koulutuksen järjestämiseen tarvittavat asianmukaiset, turvalliset ja terveelliset tilat ja välineet.

Vammaisfoorumi edellyttää, että tiloihin ja välineisiin lisätään esteettömyys ja saavutettavuus. Näillä on huomattava vaikutus vammaisten opiskelumahdollisuuksiin. Esteettömyys sisältää muun muassa mahdollisuudet liikkua lukion tiloissa sujuvasti pyörätuolilla tai muulla liikkumisen apuvälineellä, akustiikan ja muun kuulemisympäristön toimivuuden kuulovammaisten ja kuulonäkövammaisten kannalta sekä valaistuksen ja kontrastien tarkoituksenmukaisuuden näkövammaisten ja kuulonäkövammaisten kannalta. Muutettuna

yksityiskohtaisten perustelujen kohta on seuraava: "koulutuksen järjestämiseen tarvittavat asianmukaiset, turvalliset, terveelliset, esteettömät ja saavutettavat tilat ja välineet".

Pykälän 3 momentin mukaan koulutuksen järjestämis lupien tulee muodostaa kokonaisuus, joka varmistaa lukiokoulutuksen riittävän saatavuuden koko maassa. Vammaisfoorumi pitää tätä välttämättömänä. Vammaisten opiskelijoiden ei lukiokoulutusta aloittaessaan ole useinkaan mahdollista lähteä opiskelemaan kauas kotipaikkakunnalta. Tähän vaikuttavat muun muassa asumisratkaisut ja liikuntavammaisten tarve esteettömälle asunnolle ja asuinympäristölle, henkilökohtaisen avun järjestäminen opiskeluun, arjen asioihin ja vapaa-aikaan, kuulovammaisten, kuulonäkövammaisten ja puhevammaisten tarvitsemien tulkkipalvelujen järjestäminen, liikkuminen vieraalla paikkakunnalla sekä monet muut käytännön seikat, joita vammaisen opiskelija ei joudu miettimään.

8 § Yhteistyö ja koulutuksen hankkiminen

Pykälässä säädetään lukiokoulutuksen järjestäjien ja korkeakoulujen välisestä yhteistyöstä. Yhteistyötä tulee tehdä myös työ- ja elinkeinoelämän toimijoiden kanssa. Lisäksi lukiokoulutuksen järjestäjä voi täydentää järjestämäänsä koulutusta hankkimalla lukiolain mukaista opetusta tai palveluja esimerkiksi toiselta koulutuksen järjestäjältä tai korkeakoululta.

Yhteistyön tekeminen ja lisääminen ovat kannatettavia. Niissä on kuitenkin varmistettava esteettömyyden ja saavutettavuuden toteutuminen, jotta esimerkiksi yhteistyönä järjestettävä opetus on tosiasiallisesti myös vammaisten opiskelijoiden valittavissa. Lisäksi on huolehdittava yhdenvertaisuuslain mukaisten kohtuullisten mukautusten toteuttamisesta, mikäli vammaisen opiskelija niitä tarvitsee.

3 luku Opetus

13 § Opintojen järjestäminen

Pykälän 3 momentin mukaan riittävän laajan opintotarjonnan toteuttamisessa voi hyödyntää koulutuksen järjestäjän omien oppilaitosten, muiden koulutuksen järjestäjien ja korkeakoulujen järjestämiä opintoja. Lisäksi osa opinnoista on järjestettävä yhteistyössä yhden tai useamman korkeakoulun kanssa.

Yhteistyö ja esimerkiksi korkeakouluopintoihin tutustuminen lukiokoulutuksen aikana on kannatettavaa. Vammaisfoorumi huomauttaa, että näiden opintojen toteuttamisessa on varmistettava esteettömyys ja saavutettavuus sekä tarvittaessa kohtuulliset mukautukset. Ellei näitä varmisteta, vammaisten opiskelijoiden mahdollisuudet osallistua näihin opintoihin ovat merkittävästi heikommat kuin vammattomien opiskelijoiden. On myös varmistettava, että vammaisen opiskelija saa esimerkiksi liikkumiseen lukion ja korkeakoulun välillä tarvitsemansa vammaispalvelulain (380/1987) mukaiset kuljetuspalvelujen opiskelumatkat.

Esteettömyys, saavutettavuus ja tarvittaessa kohtuulliset mukautukset koskevat myös opiskelijoiden mahdollisuuksia kehittää kansainvälistä osaamistaan sekä työelämä- ja yrittäjyysosaamistaan.

4 luku Hakeutuminen ja opiskelijaksi ottaminen

22 § Opiskelijaksi ottamisen perusteet

Pykälän 5 momentin mukaan alle 18-vuotias hakija voidaan ottaa suorittamaan aikuisille tarkoitettua lukiokoulutuksen oppimäärää ainoastaan hakijan terveydentilaan tai henkilökohtaiseen elämäntilanteeseen liittyvästä perustellusta syystä.

Esitys on kannatettava. On tilanteita, joissa vammaisen nuoren on tarkoituksenmukaisinta hakeutua aikuisille tarkoitettuun lukiokoulutukseen. Tämä ei kuitenkaan saa muodostua päälinjaksi, vaan sen on säilyttävä poikkeuksena.

5 luku Opiskelijan oikeudet ja velvollisuudet

23 § Opiskeluoikeus

Pykälän 2 momentin mukaan opiskelijalla on oikeus suorittaa lukiokoulutuksen oppimäärä enintään neljässä vuodessa ja lukiokoulutukseen valmistava oppimäärä enintään yhdessä vuodessa, jollei koulutuksen järjestäjä myönnä opiskelijalle sairauden, vamman tai muun erityisen syyn vuoksi lisäaikaa opintojen loppuun saattamiseen.

Vammaisfoorumi pitää esitystä kannatettavana. Osa vammaisista opiskelijoista suorittaa lukion 3,5-4 vuodessa omaan jaksamiseen ja vammaan liittyvistä syistä. Lisääjän saaminen on perusteltua tilanteissa, joissa sille on tosiasiallinen tarve. Opiskelijan sairauden tai vamman mainitseminen tässä kohdassa erityisinä syinä on kannatettavaa.

Pykälän 3 momentissa säädetään opiskeluoikeuden väliaikaisesta keskeyttämisestä. Opinnot voi väliaikaisesti keskeyttää lakisääteisistä syistä ja muusta perustellusta syystä. Yksityiskohtaisten perustelujen mukaan muu erityinen syy voi olla esimerkiksi opiskelijan perhetilanteeseen liittyvä syy tai vaihto-oppilasvuosi. Vammaisfoorumi edellyttää, että yksityiskohtaisiin perusteluihin lisätään maininta opiskelijan vammaan tai sairauteen liittyvästä syystä, joka voi myös olla perusteena opintojen väliaikaiselle keskeyttämiselle. Vammaan tai sairauteen liittyvä syy ei välttämättä ole sellainen, jonka vuoksi vammaisen opiskelija on sairauslomalla.

25 § Oikeus saada opetusta ja opintojen ohjausta

Pykälän 2 momentin mukaan lukiokoulutuksen oppimäärää suorittavalla opiskelijalla on oikeus saada säännöllisesti 11 §:n 1 momentissa tarkoitettun oppiainemuotoisen opinto-ohjauksen lisäksi opiskelijan tarpeiden mukaista henkilökohtaista ja muuta opintojen ja jatko-opintoihin hakeutumiseen liittyvää ohjausta.

Esitys on kannatettava. Opinto- ja uraohjauksen on oltava tosiasiaissa myös vammaisten opiskelijoiden käytettävissä samalla tavoin kuin vammattomien. Lukioiden opinto-ohjaajat voivat työnsä tukena käyttää vammaisjärjestöissä olevaa vammaisuuteen liittyvää koulutuksen ja työelämän asiantuntemusta.

Pykälän 3 momentissa säädetään opiskelijan oikeudesta saada ohjausta muihin opintoihin hakeutumisessa, jos opiskelijan opiskeluoikeus on päätymässä tai opiskelija on ilmoittanut eroamisestaan. Pykälän 4 momentissa säädetään, että lukiokoulutuksen oppimäärän suorittaneella, joka ei ole saanut jatko-opiskelupaikkaa tutkintoon johtavassa koulutuksessa, on oikeus saada jatko-opintoihin hakeutumiseen ja urasuunnitelmiin liittyvää ohjausta.

Vammaisfoorumi pitää esityksiä kannatettavina. On kuitenkin varmistettava, että vammaiset opiskelijat saavat asiantuntevaa ja laadukasta ohjausta. Myös tässä lukioiden opinto-ohjaajat voivat käyttää työnsä tukena vammaisjärjestöjen asiantuntemusta.

Epäselväksi jää, onko 4 momentin mukaisissa tilanteissa lukion opinto-ohjauksella oikeus ilmoittaa nuoresta myös kunnan etsivään nuorisotyöhön tai olla yhteydessä Ohjaamoon. Yksityiskohtaisissa perusteluissa käsitellään etsivää nuorisotyötä ja työpajoja, mutta tarkempi kirjaus puuttuu. Vastaava kysymys koskee myös pykälää 24, joka käsittelee opiskeluoikeuden päättymistä.

26 § Henkilökohtainen opintosuunnitelma

Pykälän 1 momentin mukaan opiskelija laatii itselleen henkilökohtaisen suunnitelman, joka sisältää opiskelusuunnitelman, ylioppilastutkintosuunnitelman sekä jatko-opinto- ja urasuunnitelman. Pykälän 2 momentin mukaan suunnitelma laaditaan lukion opetushenkilöstön tuella. Vammaisfoorumi muistuttaa, että myös tässä lukiot voivat käyttää työnsä tukena vammaisjärjestöissä olevaa vammaisuuteen liittyvää koulutuksen ja työelämän asiantuntemusta.

28 § Oppimisen tuki

Pykälän 1 momentin mukaan opiskelijalla, jolla on kielellisten erityisvaikeuksien tai muiden oppimisvaikeuksien vuoksi vaikeuksia suoriutua opinnoistaan, on oikeus saada erityisopetusta ja muuta oppimisen tukea hänen yksilöllisten tarpeidensa mukaisesti. Yksityiskohtaisissa perusteluissa on mainittu esimerkkeinä luki- ja kirjoitushäiriöistä kärsivät opiskelijat tai opiskelijat, joiden hankala perhe- tai muu elämäntilanne heijastuu opinnoissa oppimisvaikeuksina sekä opiskelijat, joilla on keskittymisvaikeuksia tai puutteita opiskelutaidoissa.

Vammaisfoorumi huomauttaa, että pykälässä on unohdettu täysin vammaiset opiskelijat. Myös heillä on tarvetta opiskelun erityisjärjestelyihin ja oppimisen tukeen. Osalla tarve on suurempaa ja osalla pienempää. Tarve voi liittyä esimerkiksi erityisjärjestelyihin koetilanteissa ja ylioppilaskirjoituksissa tai

oppimateriaalien ja käytettävien sähköisten järjestelmien saavutettavuuteen. Vammaisfoorumi vaatii, että opiskelijan vammaan tai sairauteen liittyvä syy lisätään pykälätasolle ja siitä mainitaan esimerkkejä yksityiskohtaisissa perusteluissa. Lisäksi pykälätasolla ja yksityiskohtaisissa perusteluissa on mainittava yhdenvertaisuuslaissa säädettyvät kohtuulliset mukautukset. Muutettuna pykälän 1 momentti on seuraava:

"Opiskelijalla, jolla on vamman, sairauden, kielellisten erityisvaikeuksien tai muiden oppimisvaikeuksien vuoksi vaikeuksia suoriutua opinnoistaan, on oikeus saada erityisopetusta ja muuta oppimisen tukea hänen yksilöllisten tarpeidensa mukaisesti. Vammaisella opiskelijalla on oikeus yhdenvertaisuuslain mukaisiin kohtuullisiin mukautuksiin."

29 § Opiskelun poikkeava järjestäminen

Pykälän mukaan opiskelijan opiskelu voidaan opiskelijan hakemuksesta tai suostumuksella järjestää osittain toisin, jos se on esimerkiksi perusteltua opiskelijan terveydentilaan liittyvistä syistä.

Esitys on kannatettava. Myös tässä kohdassa on muistettava yhdenvertaisuuslain mukaiset kohtuulliset mukautukset. Ne on perusteltua mainita vähintään pykälän yksityiskohtaisissa perusteluissa.

33 § Opiskelijoiden vaikutusmahdollisuuksien turvaaminen ja opiskelijakunta

Pykälässä säädetään opiskelijakuntatoiminnasta sekä eri tavoin toteutettavasta opiskelijoiden osallisuudesta. Yksityiskohtaisten perustelujen mukaan muita osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksia ovat muun muassa tutortoiminta sekä erilaiset opiskelijakyselyt, kuulemistilaisuudet ja työpajat.

Vammaisten opiskelijoiden osallisuus ja vaikuttamismahdollisuudet on varmistettava. Lisäksi pykälän yksityiskohtaisiin perusteluihin on lisättävä maininta yhdenvertaisuuslain mukaisista kohtuullisista mukautuksista.

7 luku Turvallinen opiskeluympäristö

40 § Oikeus turvalliseen opiskeluympäristöön

Pykälän 1 momentin mukaan opiskelijalla on oikeus turvalliseen opiskeluympäristöön. Pykälään on perusteltua lisätä säännös opiskelijan oikeudesta esteettömään ja saavutettavaan opiskeluympäristöön. Muutettuna pykälän 1 momentti alkaa seuraavasti: "Opiskelijalla on oikeus turvalliseen, esteettömään ja saavutettavaan opiskeluympäristöön."

Vastaava lisäys on perusteltua tehdä luvun 7 otsikkoon, jolloin otsikko on seuraava: "7 luku Turvallinen, esteetön ja saavutettava opiskeluympäristö"

Vammaisfoorumi huomauttaa, että turvallisen opiskeluympäristön kohdalla on otettava huomioon vuonna 2017 julkaistun kouluterveyskyselyn tulokset. Niiden mukaan toimintarajoitteiset nuoret kokevat muita useammin syrjivää kiusaamista, fyysistä uhkaa ja seksuaalista väkivaltaa. Lisäksi he kokevat

saavansa muita vähemmän tukea ja apua hyvinvointiinsa opiskeluhuollon ammattilaisilta. Asia on otettava erityisen huomion kohteeksi lukioissa ja kehitettävä keinoja kiusaamisen ehkäisemiseksi.

Laki ylioppilastutkinnon järjestämisestä annetun lain muuttamisesta

3 § Kokeiden järjestäminen

Pykälän 2 momentin mukaan ylioppilastutkintoon kuuluvat kokeet tulee järjestää myös ylioppilastutkinnon suorittaneelle, joka uusii tutkintoon sisältyvän kokeen tai täydentää tutkintoaan, sekä kokelaalle, joka suorittaa erillisen kokeen.

Näitä järjestettäessä on varmistuttava vammaisten kokelaiden tarvitsemien erityisjärjestelyjen toteutumisesta. Siihen velvoittaa muun muassa yhdenvertaisuuslaissa säädettävät kohtuulliset mukautukset.

6 a § Kokeiden uusiminen

Pykälän 1 momentin mukaan hyväksytyn kokeen saa uusia rajoituksetta. Pykälän 2 momentin mukaan tutkinnon suorittamisen aikana kokelaalla on oikeus uusia hylätty koe kolme kertaa. Tutkinnon suorittanut henkilö saa uusia hylätyn kokeen rajoituksetta.

Esitys on kannatettava. Erityisjärjestelyjen osalta Vammaisfoorumi viittaa edellä pykälän 3 osalta lausumaansa.

Lausunnon keskeinen sisältö

* Lukiolakia uudistettaessa on läpileikkaavana teemana otettava huomioon YK:n vammaisyleissopimus. Lisäksi on varmistuttava yhdenvertaisuuslain mukaisten kohtuullisten mukautusten toteuttamisesta vammaisen opiskelijan niitä tarvitessa.

* Koulutuksen järjestämisluvan myöntämisedellytysten (4 §) yksityiskohtaisiin perusteluihin tulee tilojen ja välineiden vaatimusten kohdalle lisätä esteettömyys ja saavutettavuus. Muutettuna yksityiskohtaisten perustelujen kohta on: "koulutuksen järjestämiseen tarvittavat asianmukaiset, turvalliset, terveelliset, esteettömät ja saavutettavat tilat ja välineet".

* Yhteistyön lisääminen (8 §) on kannatettavaa. Yhteistyönä tarjottava opetus tai muu yhteistyön muoto on järjestettävä siten, että se on kaikkien vammaisten opiskelijoiden saavutettavissa. Yhteistyössä ja opetuksen järjestämisessä (13 §) on varmistuttava tarvittavien kohtuullisten mukautusten toteutumisesta, esteettömyydestä ja saavutettavuudesta. Nämä on varmistettava myös opiskelijoiden mahdollisuuksissa kehittää kansainvälistä osaamistaan sekä työelämä- ja yrittäjyysosaamistaan.

* Lukiokoulutuksen suorittaminen (23 §) enintään neljässä vuodessa ja lukiokoulutukseen valmistavan oppimäärän suorittaminen enintään yhdessä vuodessa on kannatettavaa. Lisäksi on kannatettavaa, että vamman tai sairauden vuoksi opintojen suorittamiseen voi saada lisäaikaa. Opintojen

väliaikaisen keskeyttämisen syihin on lakisääteisten syiden ohien lisättävä vammaan tai sairauteen liittyvä syy.

* Opiskelijan oikeus saada opetusta ja opintojen ohjausta (25 §) on kannatettava. Lukioiden opinto-ohjaajat voivat käyttää työnsä tukena vammaisjärjestöissä olevaa vammaisuuteen liittyvää koulutuksen ja työelämän asiantuntemusta.

* Henkilökohtaisen opintosuunnitelman (26 §) laatimisessa on yksityiskohtaisiin perusteluihin lisättävä maininta suunnitelman tekemisestä tarvittaessa yhteistyössä myös muiden asiantuntijoiden kanssa.

* Oppimisen tukeen (28 §) on lisättävä opiskelijan vammaan tai sairauteen liittyvä syy sekä maininta kohtuullisista mukautuksista. Muutettu pykälän 1 momentti on: "Opiskelijalla, jolla on vamman, sairauden, kielellisten erityisvaikeuksien tai muiden oppimisvaikeuksien vuoksi vaikeuksia suoritua opinnoistaan, on oikeus saada erityisopetusta ja muuta oppimisen tukea hänen yksilöllisten tarpeidensa mukaisesti. Vammaisella opiskelijalla on oikeus yhdenvertaisuuslain mukaisiin kohtuullisiin mukautuksiin."

* Opiskelujen poikkeavaan järjestämiseen (29 §) on lisättävä maininta yhdenvertaisuuslain mukaisista kohtuullisista mukautuksista.

* Opiskelijoiden vaikutusmahdollisuuksien turvaamisessa ja opiskelijakuntatoiminnassa (33 §) on varmistettava vammaisten opiskelijoiden tosiasiallinen osallisuus. Lisäksi pykälään on lisättävä maininta yhdenvertaisuuslain mukaisista kohtuullisista mukautuksista.

* Turvallisen opiskeluympäristön (40 §) ohien on lisättävä kirjaus esteettömästä ja saavutettavasta opiskeluympäristöstä. Muutettuna pykälän 1 momentti alkaa: "Opiskelijalla on oikeus turvalliseen, esteettömään ja saavutettavaan opiskeluympäristöön". Vastaava lisäys on tehtävä luvun 7 otsikkoon, jolloin otsikko on: "7 luku Turvallinen, esteetön ja saavutettava opiskeluympäristö". Lisäksi tässä pykälässä on otettava huomioon vuonna 2017 julkaistun kouluterveyskyselyn tulokset, joissa on huolestuttavia kirjauksia toimintarajoitteisten opiskelijoiden tilanteesta.

* Ylioppilastutkinnossa (3 § ja 6 a §) on varmistettava kokeiden erityisjärjestelyt ja niihin liittyen tarvittavat kohtuulliset mukautukset.

Lisätietoja

Näkövammaisten liitto ry järjestöjohtaja Sari Kokko, 050 401 5802,
sari.kokko@nkl.fi

Invalidiliitto ry koulutus- ja työllisyysasiantuntija Anne Mäki, 044 765 1364,
anne.maki@invalidiliitto.fi

Vammaisfoorumi ry

Sari Laiho
puheenjohtaja

Pirkko Mahlamäki
pääsihteeri